ČASOPIS ZA KNJIŽEVNOST, KULTURU I KNJIŽEVNO PREVOĐENJE

Ugrožena tijela
No. 1 - Year 1
09/2010 - LT.1

André Aciman - Željka Gorički

André Aciman: Lavanda / s engleskog prevela Željka Gorički

eISSN 1847-7755; doi: 10.15291/sic/1.1.lt.1

I.

Život počinje mirisom lavande. Moj otac stoji ispred ogledala. Upravo se otuširao i obrijao te se sprema obući odijelo. Gledam ga kako pričvršćuje čvor na kravati, spušta ovratnik košulje i zakopčava najgornji gumb. I onda kao i obično: lavanda.

Znam odakle miris dolazi. Na ormariću leži savršeno oblikovana bočica. Jednog dana dok me muči grozna migrena i ležim na kauču u dnevnoj sobi, moja majka, pokušavajući smisliti kako da mi olakša bol, poseže za bočicom, otvara je i kapne par kapi na maramicu koju mi onda stavlja pod nos. Olakšanje je trenutno. Kaže mi da je mogu zadržati. Volim je držati u šaci s glavom lagano zabačenom unatrag, kao da me netko u tučnjavi opalio po nosu koji još krvari – ili kao što sam vidio druge da rade kad su bolesni ili shrvani tugom pa hodaju po kući povremeno udišući s maramice izvlačeći iz sebe zadnji atom snage u očajničkom pokušaju da ostanu na nogama. Volio sam tu maramicu, taj miris koji je dolazio iz njezinih nabora, volio sam je potajno nositi u školu i pod satom kradomice udisati njezin miris koji me vraćao roditeljima, našoj dnevnoj sobi, u svijet koji je bio toliko spokojan da bi samo udisanje tog mirisa oko mene stvorilo zaštitni oblak. Miris lavande značio je da sam zaštićen, sretan, voljen. Miris lavande nosio je sa sobom sretne misli – o životu, o onima koje volim, o meni. Miris lavande izbrisao bi svaku udaljenost i svi bismo bili na okupu u toploj i udobnoj sobi punoj jastuka, pokraj pucketave vatre, a zvuk kiše koji je dopirao izvana podsjećao bi nas kako smo ovdje sigurni. Miris lavande značio je da nas nitko ne može razdvojiti.

Očeva kolonjska voda može se naći širom svijeta. Naći ću je u svakoj većoj robnoj kući. Pola stoljeća kasnije izgleda potpuno jednako. Mogao bih, kad bih bio dovoljno proračunat i ne bih htio riskirati da jednog dana uđem u trgovinu i više je ne nađem, kupiti majušnu bočicu i spremiti je nekamo, kao podsjetnik na oca, na moju ljubav prema tom mirisu, ili na onu jesensku večer kada sam, kao adolescent, s majkom otišao kupiti svoj prvi losion poslije brijanja, no nisam se mogao odlučiti koji da uzmem pa sam se vratio sam sljedeću večer poslije škole, sretan zbog spoznaje da muškarac može koristiti brijanje kao ispriku za nošenje parfema.

Zbunio sam se kad sam shvatio da na svijetu postoji toliko mirisa, još i više kad sam među njima pronašao onaj svoga oca. Zamolio sam prodavača da ga isprobam, namjerno mu ime izgovorivši pogrešno, hineći iznenađenje dok sam proučavao zakrivljenu bočicu kao da je stranac kojeg sam zamijenio za nekog poznanika, znajući da smo kod kuće vrlo bliski, znajući da, ako je znala za svaku moju najgoru migrenu – kao što sam ja znao svaku njezinu oblinu – onda je znala i za moje imaginarne bjegove iz škole u svijet majčine maramice, znala je više o mojim maštarijama nego što sam se ja usudio znati. No ipak, tog dana u trgovini koja je bila pred zatvaranjem i čiji je vlasnik postajao sve nestrpljiviji kako sam ja bio sve neodlučniji ne znajući što da izaberem, opčinilo me nešto novo, nešto opasno i primamljivo u isto vrijeme. Kao da su te bezbrojne bočice, uredno poslagane po trgovini, obećavale lude noći u velikim gradovima gdje je sve od zgrada, svjetala, lica, hrane, mjestá pa do mostova koje ću prijeći činilo svijet još primamljivijim, čak i samo zato što sam ja također, zbog ove ili one mirisne tekućine, postao poželjan – drugima, sebi.

Sat sam vremena isprobavao razne mirise. Na kraju sam kupio kolonjsku s mirisom lavande, no ne onu koju je koristio moj otac. Nakon što sam platio i nakon što su mi je lijepo zamotali, osjećao sam se kao da sam dobio rodni list ili novu putovnicu. Ovo ću biti ja – barem dok se bočica ne isprazni. Onda ćemo sve ispočetka.

S vremenom sam otkrio sve moguće vrste mirisa lavande. Neki su bili lagani i eterični, neki blagi i nenametljivi, neki bogati i zagušljivi, neki trpki kao da su ih netom ubrane ubacili u kace s octom i ostavili da se namaču, a neki pretjerano slatkasti. Neki su mirisali kao vrt s aromatičnim biljem, dok su drugi bili izmiješani s toliko začina da više nisam ni osjećao lavandu.

Svaki sam isprobao, kupio mnogo bočica, ne samo zato što sam ih sve htio skupiti ili zato što sam tražio savršeni miris lavande – onaj skriveni, originalni miris koji je bio bolji od svih ostalih – nego zato što sam silno želio dokazati ili opovrgnuti nešto što sam slutio čitavo vrijeme: da je miris lavande koji tražim baš onaj s kojim sam odrastao i kojemu ću se u konačnici i vratiti kad ustanovim da su svi ostali pogrešni za mene. Možda je miris lavande koji sam ja tražio bio onaj prvi. Običan. Tatin. U životu usvajamo svakakve navike i učimo sve moguće jezike, no onaj koji najviše zanemarujemo je jezik našeg doma, isto kao što za navike koje nam najbolje leže ni ne znamo da su navike dok ne vidimo da drugi imaju neke posve druge i shvatimo kako ovim našima ništa ne nedostaje. No dotad se već toliko od njih odviknemo da se vjerojatno ni ne sjećamo od

čega se to točno one sastoje. Skupljao sam sve mirise koji su postojali. No koji je bio moj? Jesam li ga ikada imao? Hoće li to biti samo jedan miris ili ću ih željeti sve?

Nakon što sam kupio nekoliko losiona poslije brijanja, shvatio sam da s vremenom svi izgube draž, poput onih kemijskih elemenata iz niza aktinida koji nakratko postanu radioaktivni prije no što se pretvore u olovo. Neki su mirisali prejako, neki preslabo, neki previše na ovo, a premalo na ono. Neki nisu uspijevali reći ono bitno o meni, drugi su govorili sasvim pogrešne stvari. Možda je to što sam svakom mirisu nalazio manu bio moj način pronalaženja vlastitih mana, od biranja pogrešnog mirisa svaki put, ili razmišljanja treba li mi uopće miris, do vjerovanja da mi neka kolonjska voda može pružiti novi život za kojim sam žudio.

No ipak, iako sam kritizirao svaki od kupljenih mirisa, nekako mi je svaki polako prirastao srcu, ne zbog mirisa kao takvog već zbog onoga što bi u meni probudio, onoga zbog čega sam ga odabrao, tog dijela mene kojemu nisam želio dopustiti da nestane. Ponekad nam samo sjećanje na neku bliskost znači više nego bliskost sama, isto kao što sjećanje na ljubavnu vezu ponekad u nama budi više ljubavi nego što je u toj vezi bilo. Ponekad ono sveto pronalazimo u obredu, ne u vjeri, isto kao što nas navike, a ne osobnost, čine onime što jesmo. Ponekad nas više ima u odjeći i mirisima koje nosimo nego u nama samima.

Potraga za savršenom lavandom bila je poput potrage za onim dijelom mene kojemu je samo miris bio potreban da se trgne iz sna ostalih tisuću dijelova. Tragao sam za takvom lavandom onako kako se traga za omiljenom bojom, ili omiljenim cigaretama, ili omiljenim skladateljem. Kad nađem pravu lavandu, moći ću reći: “Da, to sam ja. Gdje sam bio čitavo ovo vrijeme?” No, čim kupim neki miris, ispadne da je taj “ja” kojeg sam čekao da se pojavi – kao i “ja” koji se pojavi kada kupimo novu odjeću, ili se pretplatimo na časopis koji nam se čini kao stvoren za nas, ili se učlanimo u fitness centar, ili preselimo u drugi grad, ili otkrijemo novu religiju i prolazimo kroz nove obrede s novim ljudima među kojima stječemo nove prijatelje – onaj “ja” kojeg, naravno, uvijek pokušavamo sakriti ili otjerati. A što sam uopće očekivao? Različiti mirisi, ista osoba.

Posljednjih trideset i pet godina isprobao sam valjda sve kolonjske vode i losione poslije brijanja koji su ikada proizvedeni. Ne samo lavandu, već i bor, kamilicu, čaj, kozju krv, paprat, ružmarin i dimaste varijante najfinijih koža i začina. Ništa mi nije bilo draže nego natrpati toaletni ormarić i rub kade bočicama, svaka od njih je mali nedovršeni portret nekoga tko sam bio, ili želio biti i, na

trenutak, pomislio da sam postao. Miris A: kupljen te i te godine, kad sam se nadao da ću pronaći sreću. Miris B: kupljen kad je miris A već bio pri kraju; pomogao mi je da se odviknem od mirisa A. Miris C je prekinuo zasićenost mirisom B. Miris D je bio dar. Nikad ga nisam volio; nosio sam ga da usrećim onu koja mi ga je poklonila, prestao sam ga koristiti čim je nestala iz mog života. Tada je na red došao miris E koji sam toliko volio da sam naposljetku kupio i miris F i svih ostalih devet srodnih mirisa iste kozmetičke kuće. Zbog mirisa F sam se zasitio mirisa E i njegovih izotopa. Tragao za mirisom G. Postao mi je mrzak čim sam shvatio da ga netko koga mrzim voli. Slijedio je miris H. Kako sam volio taj miris! Ostao mu vjeran godinama. Više ga ne proizvode, trebao sam napraviti zalihe. No, koliko god sam ga volio, prestao sam ga koristiti puno prije no što su ga prestali proizvoditi. Vratio sam se mirisu E, koji mi je oduvijek bio drag. Dok nisam shvatio da mi kod njega oduvijek nešto nije odgovaralo, nešto mu je nedostajalo. Ponovno sam ga prestao koristiti. Sve što pamtim o ženi koja je prostrujala kroz moj život i, u deset dana koliko sam ju poznavao, promijenila me zauvijek, njezin je poklon. Nastavio sam nositi miris koji mi je poklonila uvjeravajući se da će se brzo vratiti. Sada, dvadeset godina poslije, od nje je ostala samo bočica koja me više podsjeća na ljubavnika kakav sam bio nego na nju.

U životu sam bacao mnogo stvari. No nikada bočice losiona poslije brijanja. Te bočice nosim sa sobom kamo god se selim, kao što su drevni narodi putovali s maskama svojih predaka. Svaka bočica sadrži dio mene, formaldehidnog mene, mene duha. Svaku bih bočicu mogao protrljati, kao u onoj arapskoj bajci, i tako prizvati tadašnjeg sebe. Neki su, unatoč godinama koje su prošle, još uvijek tu, iako ništa od onog što posjeduju i nose više nemam; drugi su čak umrli ili postali toliko dosadni da više ne želim imati posla s njima; zaboravio sam njihov broj telefona, omiljenu pjesmu, skrivene želje. Uzmem neki stari miris i odjednom se sjetim zašto me taj miris podsjeća na najvatrenije dane života – vatrene ne zato što su to bila sretna vremena, nego zato što sam toliko vremena proveo maštajući o sreći da je, sad kad se toga prisjetim, nešto od te zamišljene sreće sigurno ostavilo nekakav trag i omirisalo čitavu zimu, bacivši tako sjenu sreće na dane za koje sam znao da ih nikada neću poželjeti ponovno proživjeti. I dok držim tu bočicu, koja mi se čini dragocjenijom od toliko drugih stvari, pomislim kako bi netko tko me voli – pogotovo netko tko me voli – mogao naići na ovu bočicu, otvoriti je i upitati se što mi je nekad taj miris značio. Što sam to želio održati na životu svih ovih godina? Ovo je miris onog ranog proljeća kada sam saznao da mi

je napokon krenulo. Pa miris one večeri s majkom kada smo se našli u centru. Izgledala mi je staro – sad shvaćam da je imala deset godina manje no ja sada. Ovo je pak bila večer a-mola. “A ovaj?” željet će znati. “Što je s ovim?”

Mirisi se zadržavaju desetljećima, i naši nas se voljeni možda i sjećaju po njima, no priča iz svake bočice nestane onog trena kad nestane i nas. Naš duh ne govori ništa. Samo promatra kako oni koje je volio otvaraju bočice i istražuju. Umire od želje da krikne poput kamenih ploča iz Rosette koje su stajale stoljećima i vapile da ih se čuje. “Ovo je bio dan kad sam otkrio užitak. A ovo – kako to ne znate? – ovo je bio dan kad smo se upoznali, ispred Carnegie Halla poslije koncerta, jedno je samo vodilo drugome, a kasnije, kad je počela kiša, stali smo ispod nadstrešnice, oboje otezali odlazak, koristeći kišu kao izgovor, stranci koji su zapodjenuli razgovor. Potrčali smo do obližnjeg kafića i tamo mokrih cipela i kose razglabali o Mahleru i Eliotova Četiri kvarteta ispijajući odvratnu kavu. Nakon što smo mu dali napojnicu, mrzovoljni nas je konobar ispratio promrmljavši nešto na nekom nerazumljivom jeziku. Nitko, pa čak ni mi, ne bi pomislio da ćemo završiti u garsonijeri na Upper West Sideu.” No duh šuti. Umrijeti znači zaboraviti da smo živjeli. Umrijeti znači zaboraviti da smo voljeli, ili patili, ili dobili pa izgubili ono što smo željeli. Sutra, kažemo sami sebi, sutra se neću ničega sjećati, ovoga lica, koljena, staroga ožiljka, ili ruke koja je sve ovo napisala.

…ponekad pomislim kako su uz njih trebale biti još mnoge druge bočice – ne samo one koje sam izgubio ili na koje sam zaboravio, već i one koje nikad nisam posjedovao, bočice za koje ni ne znam da postoje…

Bočice su za mene podsjetnici. Čuvam ih kao što su drevni Egipćani čuvali sve svoje osobne stvari za zagrobni život. Rastati se s njima značilo bi umrijeti prije svog vremena. Pa ipak, ponekad pomislim kako su uz njih trebale biti još mnoge druge bočice – ne samo one koje sam izgubio ili na koje sam zaboravio, već i one koje nikad nisam posjedovao, bočice za koje ni ne znam da postoje i koje su, pukim slučajem, u mom životu mogle ostaviti posve drukčiji trag. Ima jedna ulica pokraj koje prolazim svaki dan, ne sluteći ni trenutka da će kroz par godina baš ta ulica voditi do stana za kojeg još ne znam da će jednog dana biti moj. Kako mogu to ne znati– ne postoji li nekakva znanost za to?

A onda opet, s nekim se mjestima opraštam puno prije nego što ću ih morati napustiti, mjestima i ljudima čiji gubitak zamišljam ne samo zato da se priviknem na život bez njih kada za to dođe vrijeme, već i da odgodim taj gubitak, unaprijed se malo-pomalo pripremajući za njega. Živim u mraku kako bih mogao vidjeti i kad napokon nestane svjetla. Isto radim i sa životom, zamišljajući ga prolaznijim nego što zaista jest kako bih zaboravio da će jednoga dana... jednoga će dana doći moj rođendan, ali mene više neće biti tu da ga proslavim.

Još mi je uvijek nezamislivo da su nam oni koji su nas najviše povrijedili i preokrenuli naš život naopako nekoć bili potpuno nepoznati, da nismo ni znali da postoje. Možda smo ih bezbroj puta sreli, davali im upute, otvorili im vrata, ustali da ih pustimo na njihovo sjedalo u prepunoj koncertnoj dvorani, i ni u jednom trenutku tu osobu nismo prepoznali kao nekoga tko će nas upropastiti za sve ostale. Bio bih spreman odreći se preostalih godina života da se mogu vratiti i prekinuti onu večer kad smo stajali ispod one nadstrešnice, trčali s kaputima preko glave poslije kave i kad sam rekao, skoro bez razmišljanja, da još ne želim reći laku noć, iako je već bila zora. Dao bih godine, ne da izbrišem ili prepravim tu večer, već da je zamrznem i, kao što to obično biva kad zaustavimo vrijeme, da mogu unedogled razmišljati o tome tko bih bio da su stvari krenule drukčijim tijekom. Neki su nam trenuci uvijek dani u pogrešnom vremenu.

Zidovi Farmaceutice di Santa Maria Novella u Firenci ispunjeni su redovima majušnih ladica. U svakoj od njih drugi parfem. Ovdje bih mogao otvoriti vlastiti muzej mirisa, vlastiti laboratorij, stvoriti vlastiti imaginarni Grasse, mirisnu metropolu Francuske, sa svim njegovim starinskim ateljeima i uskim uličicama, i vijugavim prolazima koji su nekoć povezivali trgovine. Moj bi se muzej mirisa mogao pohvaliti i vlastitim periodnim sustavom elemenata, u kojemu bi se našli svi mirisi mog života, počevši, naravno, od onog prvog, najjednostavnijeg, najnježnijeg – lavande, vodika svih mirisa – do drugog, trećeg, četvrtog, svaki od njih poput nekog vremenskog vodiča. Na mjestu helija (He, atomski broj 2) bio bi Hermes, litija (Li, 3) Liberty; Bernini bi zamijenio berilij (Be, 4), Borsari bor (B, 5), Carven ugljik (C, 6), Night dušik (N, 7), Onyx kisik (O, 8) i Floris fluor (F, 9). I prije nego bih se snašao, čitav moj život bio bi upisan u sustavu elemenata: Arden umjesto argona (Ar, 18), Knize umjesto kalija (K, 19), Canoë umjesto kalcija (Ca, 20), Guerlain umjesto germanija (Ge, 32), Yves Saint Laurent umjesto itrija (Y, 39), Patou umjesto platine (Pt, 78) i, naravno, Old Spice umjesto osmija (Os, 76).

Kao i u Mendeljejevom sustavu, i ovdje bi se mirisi mogli razvrstati u redove i kategorije: biljni, cvjetni, voćni, začinski, drveni. Ili prema mjestima. Ljudima. Ljubavima. Hotelima u kojima je ovaj ili onaj sapun nezaboravnim mirisom obavio ovaj ili onaj grad. Filmovima ili hrani ili odjeći ili koncertima koje sam volio. Ženskim parfemima. Ili čak godinama, pa bih tako bočice parfema mogao obilježiti kao što je moja baka na svaku staklenku marmelade svojim staračkim krasopisom upisivala od kojeg je voća i godinu kada je napravljena - i svaki bi miris imao svoj kataloški broj. Aria di Parma (1970), Acqua Amara (1975), Ponte Vecchio (1980).

Losioni poslije brijanja koje sam koristio s osamnaest i dvadeset i četiri, različiti mirisi, ali isti stupac: zajednički im je bio put u Italiju. Ja sa šesnaest i ja s trideset i dvije: dvostruko stariji no još uvijek jednako nervozan kad prvi put zovem neku djevojku na spoj; s četrdeset nisam znao riješiti matematičke zadatke koje nisam razumio s dvadeset; Orkanske visove sam pročitao i poučavao milijun puta, no prizori koji su mi se najviše urezali u pamćenje bili su oni koje sam zapamtio kad sam ih s dvanaest, četiri "generacije" ranije, prvi put pročitao. Ja sa 14, 18, 22, 26 godina – život prepričan u jedinicama od po četiri. Ja s 21, 26, 31, 36 godina, po pet. Folio, quarto, octavo – život u polovinama, četvrtinama, osminama. Život po Fibonaccijevom nizu: 8, 13, 21, 34, 55, 89. Ili Pascalovom: 4, 10, 20, 35, 56. Ili prostim brojevima: 7, 11, 13, 17, 19, 23, 29, 31. Ili kombinaciji svih triju: bio sam zgodan s 21, ne znam zašto sam mislio da nisam; bilo mi je tako dobro s 34, zašto sam ponovno želio imati 17? Kad sam imao sedamnaest, jedva sam čekao da navršim dvadeset i tri. Kad sam imao dvadeset i tri, želio sam upoznavati djevojke kakve sam znao sa sedamnaest. Kad sam imao pedeset i jednu, bio bih dao sve da mi je ponovno trideset i pet; a kad sam imao četrdeset i jednu, bio sam spreman za izazove za koje nisam bio spreman s dvadeset i tri. Kad sam imao dvadeset, trideset mi se činilo kao idealna dob. Kad budem imao osamdeset, hoću li se osjećati kao da mi je upola manje? Hoće li biti proljeća u mojoj jeseni?

Vrijeme je posve iskrivljeno. Živimo po Fibonacciju: tri koraka naprijed, dva natrag, ili obrnuto: tri koraka naprijed, pet natrag. Ili u oba smjera istovremeno, poput pauka ili Bachovih rakovih kanona, isprepličući kombinacije mirisa i nasumičnih naklonosti tako da dobijemo beskonačni niz estera i aroma, od najjednostavnijih pa do najsloženijih: jedan ugljik, dva ugljika, tri ugljika: šest vodika, osam vodika, deset... $C_3H_6O_2$, etil-format; $C_4H_8O_2$, etil-acetat; $C_5H_{10}O_2$, etil-propionat; $C_5H_{10}O_2$, metil-butanoat (aroma jabuke); $C_5H_{10}O_2$, propil-etanoat (aroma kruške); $C_6H_{12}O_2$,

etil-butirat; $C_7H_{14}O_2$, etil-valerat (banana); $C_8H_{10}NO_2$, metil-antranilat (grožđe); $C_9H_{10}O_2$, benzil-etanoat (breskva); $C_{10}H_{12}O_2$, etil-fenil-etanoat (med); $C_{10}H_{20}O_2$, oktil-etanoat (naranča i marelica); $C_{11}H_{22}O_2$, etil-dekanoat (konjak); $C_9H_6O_2$, kumarin (lavanda). Uzmete lavandu i dobijete miris, lanac, čitav jedan životni vijek.

Evo u čemu leži Mendeljejeva genijalnost. On je shvaćao da, iako je svaki element u njegovom sustavu imao svoje mjesto, mnogi od tih elemenata još nisu otkriveni. Stoga je on u sustavu ostavio prazna polja – za elemente koji su nedostajali, za one koji su tek trebali biti otkriveni. Takav je i život – niz događaja složenih po nekom redoslijedu, nekom numeričkom planu pa, iako nas možda ne zanima kada će se dogoditi ili kakve će posljedice ostaviti, svejedno ih možemo očekivati, znati da će se dogoditi prije no što se uistinu i dogode. Gledam prazna polja u svom životu: mirisi koje nikad nisam otkrio; bočice na koje nisam naišao i za koje ni ne znam da postoje; svi oni "ja" koji nisam bio i koji mi ne nedostaju; životi koje sam mogao proživjeti, ali nikad nisam; ljudi koje sam mogao sresti, ali koji su mi promakli; mjesta koja sam mogao posjetiti, zavoljeti i u konačnici tamo i živjeti, ali na koja nikad nisam otputovao. To su ta prazna polja, skriveni trenuci, neproputovane ceste.

II.

Postoji još jedan miris, ženski. Nijedna žena koju znam ga nikad nije nosila. Nema me na koga podsjećati.

Otkrio sam ga jedne jesenske večeri na putu kući s predavanja. U Cambridgeu, u državi Massachussetts, ima jedna luksuzna drogerija u Ulici Brattle. Da ubijem vrijeme i odgodim povratak kući, vraćao bih se dužim putem pa sam ponekad znao i svratiti u nju. Sviđala mi se ta ulica u blizini Harvardskog trga, posebno u ranu večer kad bi je osvjetljavali izlozi trgovina, ljudi se vraćali s posla, obavljali sitnice u zadnji tren, neki vukući za sobom djecu, užurbana gomila ljudi koji bi pločnike ispunili nekom neizvješnoću koju sam zavolio, pa makar i zato jer je vrvjela planovima za tu večer za koje sam već unaprijed znao da se neće ostvariti. Pločnik je bio jedino mjesto gdje sam se osjećao kao kod kuće u tom inače hladnom, nepoznatom dijelu grada u kojem sam toliko vremena i godina potratio sam, i u kojem su svi koje sam znao bili zaokupljeni svojim

sitnicama. Nedostajao mi je dom, nedostajali su mi ljudi, mrzio sam biti sam, nedostajalo mi je društvo za čaj. Sjedio bih i pio čaj sam s sobom pretvarajući se da je još netko sa mnom.

Tih je večeri u Algiersu uvijek bila gužva. Bilo je ugodno ispijati čaj u društvu nepoznatih ljudi, čak i ako nisam razgovarao s njima. Iza blagajne su na prepunom pultu stajale Twiningsove limene kutije složene u piramidu. S vremenom sam isprobao svaku vrstu čaja, od Darjeelinga preko Formosa Oolonga do Lapsang Souchonga i Gunpowder Greena. Sviđala mi se pomisao na čaj više nego čajevi sami, isto kao što mi se više sviđala pomisao na duhan nego pušenje, pomisao na ljude više nego prijatelji, pomisao na dom više nego moj stan u Ulici Craigie.

Drogerija se nalazila na kraju niza trgovina blizu raskrižja s Ulicom Church. Bila je to zadnja postaja prije povratka kući. Jedne sam večeri ušao. Unutra sam zatekao jedan posve drukčiji svijet od onog kakvog sam zamišljao. Malena drogerija vrvjela je proizvodima za uljepšavanje, skupim parfemima, šamponima iz svih krajeva svijeta, sapunima Staroga svijeta, melemima, losionima, četkicama za zube, pjenama za brijanje koje potječu još od vremena britanskih kolonija. Svidjela mi se. Sve je od antiknih ormarića preko proizvoda, cjelokupnog starinskog izgleda trgovine pa do staromodnih britvi i postarijih srednjoeuropskih vlasnika nudilo dobrodošlicu i pažnju. Nisam mogao samo tumarati drogerijom a da ništa ne kupim pa sam upitao za losion poslije brijanja za koji sam bio uvjeren da ga nemaju da bih saznao ne samo da imaju taj losion nego i čitavu liniju proizvoda tog imena. I tako sam bio primoran kupiti nešto što sam prestao koristiti još prije deset godina.

Za par dana sam se vratio, ne samo zato što je taj posjet odgađao neizbježni povratak kući, ili zato što sam želio ponovno ući u svijet drevnih kozmetičkih pripravaka, nego zato što je drogerija postala posljednja postaja u imaginarnome Starom svijetu prije nego što se taj svijet pretvorio u ono što je zaista bio: Cambridge.

Vratio sam se ponovno jedne večeri poslije francuskog filma koji sam gledao u kinu Brattle. Tijekom filma vani je počelo sniježiti i brzina kojom je snijeg počeo zatrpavati grad nagoviještala je mećavu u Cambridgeu te noći. Nad Ulicom Brattle nadvijala se sjajna svjetlost, baš kao i nad Clermont-Ferrandom, gradićem iz filma. Na ulici gotovo da i nije bilo prometa, i djeca su se okupila ispred Casablance noseći sanjke i spremajući se spustiti se prema rijeci Charles. Zavidio sam im.

Otvorio sam staklena vrata čim sam brže mogao tresući snijeg s cipela prije no što sam ušao. Unutra je stajala mlada plavokosa žena s dječakom kojemu su bile otprilike četiri godine, i držala je maramicu na njegovom nosu…

Nisam želio ići kući. Umjesto toga, odlučio sam svratiti do drogerije. Mogao sam i bilo kamo drugamo. Otvorio sam staklena vrata čim sam brže mogao tresući snijeg s cipela prije no što sam ušao. Unutra je stajala mlada plavokosa žena s dječakom kojemu su bile otprilike četiri godine, i držala je maramicu na njegovom nosu. Dječak je pokušavao ispuhati nos, no bezuspješno. Majka mu se nasmiješila, nasmiješila se i prodavačici i meni, gotovo se ispričavajući, a zatim je preklopila maramicu i ponovno mu je stavila na nos. “Noch einmal”, dodala je. Dječak s crvenom kapuljačom je puhnuo. “Noch einmal”, ponovila je nježno, i to me podsjetilo na moju majku kada bi me molila da učinim nešto što je bilo dobro za mene, glasom punim strpljenja. Odjednom sam shvatio koliko mi je ljubav prema drugima postala stranom. Nedugo zatim se u drogeriji osjetio hladni nalet vjetra. Majka je otvorila vrata i s dobro zamotanim djetetom nestala u snijegu.

Ostali smo prodavačica i ja sami. Možda zato što joj više nije bilo do posla te čarobne večeri, ili zato što se već bližilo vrijeme zatvaranja, prodavačica, koja me do tada već poznavala, rekla je da moram isprobati nešto zaista posebno i spomenula neki parfem. Jesam li čuo za njega? Mislio sam da jesam – kad bolje promislim, nisam bio siguran. Ona se nije obazirala na moj pokušaj laganja, i krenula je otvoriti bočicu. Namočivši poklopac bočice u parfemu, stavila ga je na kožu i podigavši ruku kao da me želi pogladiti po obrazu – što me ne bi iznenadilo, jer sam oduvijek sumnjao da joj se sviđam, zato sam se i vraćao – približila svoje zapešće mojim usnama, i da za isti taj pokret nisam znao od ranije iz drugih parfumerija istog bih ga trena bio poljubio.

Nijedan miris koji sam do tada pomirisao nije se mogao mjeriti s ovim. U istom sam trenu bio i na Tajlandu i u Francuskoj i na brodu koji plovi prema Bosporu sa ženama koje su krzno nosile i ljeti i govorile o Webernovom Polaganom stavku da bi se potom okrenule meni i upitale “Noch einmal?” Nadmašivao je svaki miris koji sam poznavao. Osjetila se lavanda, no bila je tako nedokučiva, nedostupna, nestvarna, pa sam prodavačicu zamolio da još jednom pomirišem njezino zapešće, no ona me prozrela i nije bila sigurna, kao ni ja, da je to sve što želim. Umjesto toga, nanijela je parfem na listić, zamahnula njime par puta lagano da se posuši i dala mi ga uz pogled koji kao da

je govorio da je moja znatiželja ne može prevariti i da zna kako u mom životu vjerojatno već postoje barem dvije žene koje bi taj parfem voljele dobiti na poklon. Taj mi je pogled vrlo laskao.

Opet sam se vratio dvije večeri kasnije, i ovaj put ne zbog trgovine same, ili snijega, ili varljivog večernjeg sjaja nad Ulicom Brattle, već zbog tog parfema, zbog žena u krznu koje puše duhan marke Balkan dok s jahte promatraju Dardanele u daljini. Nisam znao je li parfem razlog moga dolaska ili samo isprika, krinka ispod krinke, jer ako sam i želio zavesti prodavačicu, ili žene koje je njezin pogled prizivao, opet sam osjećao da se iza njenog lika skrivao neki drugi, onaj moje majke, u nekoj drugoj parfumeriji, koji je, možda, isto bio samo krinka iza koje se nalazio moj otac, mnogo godina prije, dok stoji ispred ogledala, ponosan na muškarca u kakvog bi se pretvorio kad bi poslije brijanja stavio vodicu od lavande. Sada je on možda, kao i svi drugi prije, tek izlizana krinka za sreću i ljubav koje sam pokušavao pronaći i očajavao da nikad neću. Miris me je mamio poput nadnaravne fatamorgane preko tako nepremostivog bezdana da sam pomislio da možda nema veze ni s ljubavlju, jer ljubav ne može biti tako okrutna, i možda je stoga ljubav isto bila samo varka. Pa ako ni ljubav nije bila to što sam tražio, onda sam pri samom dnu ovoga vrtloga ostao ja – samo ja – ja rasut posvuda i u toliko slojeva da se izmicao poput žive čim bih ga dotaknuo, ili se sakrio poput lantanida, ili planuo istog trena da bi već sljedećeg ugasnuo i izgubio svoj sjaj.

Parfem je bio toliko skup da je sve što sam mogao uzeti sa sobom, nakon bezbrojnih isprika, koje su, čini se, prodavačici samo potvrdile da u mome životu postoje druge žene, bio listić natopljen njime. Čuvao sam ga kod sebe kao da pripada nekome tko je otputovao i tko mi neće oprostiti ako ga svakog dana ne pomirišem.

Nekih tjedan dana kasnije, nakon što sam pogledao isti film, izjurio sam iz kina i zaputio se prema drogeriji, no već je bila zatvorena. Zadržao sam se tamo par minuta, prisjećajući se one večeri kada sam vidio majku i sina, njezine plave kose skupljene ispod šešira i njezinih očiju koje su lutale trgovinom i zaustavile se na mojima dok je požurivala sina, osjećajući da je istovremeno želim i da joj zavidim. Je li njezin majčinski pogled bila samo gluma da preduhitri svaki pokušaj razgovora? Je li prodavačica presrela moj pogled?

Zamišljao sam kako majka i sin izlaze iz drogerije, majka se bori da otvori kišobran na Ulici Church dok se približavaju parku, probijajući se kroz snijeg u svojim šarenim čizmama, zauvijek nestaju iz mog vidokruga. Doimali su se tako stvarnima, i tako su brzo nestali dok im je vjetar šibao leđa da

sam poželio povikati za njima jedino što sam znao: “Gospođo Noch Einmal... gospođo Noch Einmal...”

Tada sam ih zamišljao kao suprugu i sina za koje sam očajnički želio da jednog dana budu moji. Ja se vraćam s posla i silazim na Harvardskom trgu, ona prije večere obavlja još samo jednu sitnicu, kupuje mu igračku u drogeriji koju mu je tog jutra obećala – pa što onda ako ga razmazimo! Zamisli samo, naletjeti jedno na drugo po ovome snijegu, danas od svih dana. No danas, nakon toliko godina, mislim da je ona mogla biti moja majka, a ja taj dječačić. Ili je sve to, kao i uvijek, bila varka. Bio sam istovremeno i ja i moj otac, ja kao student koji je otišao u kino umjesto u knjižnicu, ja kao dječakov bolji otac koji bi mu dopustio da malo dulje uživa u djetinjstvu, ja koji u budućnosti dječaku govorim o svemu što ga čeka, a sve to samo mi potvrđuje da su šalabahteri koje krijumčarimo kroz život pisani nevidljivom tintom.

Danas je dječaku iz drogerije trideset – pet je godina stariji od mene onog dana kada sam se osjetio dovoljno starim da mu budem otac. Pa, ako sam ja danas mlađi nego što je on sa svojih trideset, tada sam onog snježnog dana bio stariji od obojice danas.

S vremena na vrijeme vratim se tom parfemu, pogotovo kad se povlačim po kozmetičkim odjelima na prvim katovima velikih robnih kuća. Stalno se pravim blesav – “Što je ovo?” pitam, glumeći sirotog supruga koji u zadnji tren kupuje poklon. Pa mi kažu, pa ga isprobaju za mene, ponekad na svome zapešću, pa mi daju namirisani listić koji gurnem u džep kaputa, pa ga vadim i vraćam natrag, sanjajući o danima kada sam sanjao o životu za kojeg nisam više siguran da sam ga proživio.

Možda je miris posljednja krinka, krinka između mene i svijeta, između mene i mene, drugog mene, sjene mogućeg mene kojeg pratim i ponekad nakratko ugledam, ali ne poznajem, cijelo vrijeme primjećujući kako je spominjanje tog drugog mene možda i najpodmuklija varka od sviju. Pa opet, možda je miris tek metafora za “ne” koje sam rekao svemu što sam vidio kada sam tako lako mogao reći “da” – sebi, ocu, životu – možda zato što nikad ništa na ovome svijetu nisam volio dovoljno i pokušavao sam to sakriti od sebe tako što sam mislio da ću tražeći drugdje naći nešto bolje, ili zato što sam volio i želio sve previše pa se nisam mogao odlučiti i najbolje ostavio za neki drugi život. Ironično je da jedini parfem koji sam ikada želio nikada nisam kupio. Ujedno je to i

jedini parfem koji je svaka žena u mome životu lukavo odbijala nositi. Tako da me nema na koga podsjećati. Taj parfem me podsjeća na nedosanjani život, na nikoga.

Prošle sam zime svratio do te drogerije sa svojim devetogodišnjim sinom. Obišli smo je, kao i sva mjesta kojima sam se toliko puta vraćao da više nije ni važno jesam li ih volio ili ne, a koja danas posjećujem. Kao i obično, pretvaram se da tražim parfem za suprugu. "Što misliš, bi li se mami svidio ovaj?" pitam sina, nadajući se da će reći ne, što i kaže. Ispričavam se. Razgledavamo četkice, sapune, paste za zube, čak se i kolonjska mog oca našla preda mnom, gledajući me gotovo prijekorno. Dam mu da je pomiriši. Sviđa mu se. Pitam ga prepoznaje li je. Prepoznaje. Isprobavamo drugu. I ta mu se sviđa. Stvara vlastite uspomene, uhvatim se kako razmišljam.

No svejedno zastanem na trenutak na onome istom mjestu i prisjećam se večeri kad sam skoro povikao noch einmal za vjetrom na praznim, snijegom zametenim ulicama Cambridgea…

Praznih ruku otvaramo staklena vrata i odlazimo. Skrećemo desno i hodamo prema parku. Pokušavam mu reći da sam ga prije gotovo tri desetljeća tamo nakratko ugledao. Gleda me kao da sam poludio. Ili sam vidio sebe, pitam. To je isto suludo, kaže. Želim mu ispričati o Frau Noch Einmal, no ne nalazim prave riječi. Umjesto toga kažem mu kako mi je drago da je sa mnom. On ispriča vic. Ja isto.

No svejedno zastanem na trenutak na onome istom mjestu i prisjećam se večeri kad sam skoro povikao noch einmal za vjetrom na praznim, snijegom zametenim ulicama Cambridgea, razmišljajujući o Njemici i njezinome sretnom suprugu kako se svake večeri vraća s posla. Tada sam, s dvadeset i pet godina, zamislio život kakvog sam jednog dana želio živjeti. Sada sam se, s pedeset, vraćao životu o kojem sam sanjao da ću ga živjeti.

Jesam li ga živio? Jesam li živio svoj život? I koji je bitniji, kojeg sam se bolje sjećao: onog koji sam sanjao ili onog koji sam uistinu živio? Ili ih već oba zaboravljam prije nego što bih trebao, a život mi, jednu po jednu, oduzima stvari za koje sam mislio da su moje, ponovno okreće karte licem nadolje, jednu po jednu, kako bi ih podijelio nekom drugom?

La Bouilladisse, lipanj 2001.

Kuća u kojoj smo odsjeli blizu Aix-en-Provencea okružena je poljima lavande koja se mreškaju poput valova kad god zapuhne vjetar. Sutra nam je zadnji dan u Provansi, već smo oprali svu našu odjeću i stavili je da se suši na suncu. Sljedeći put kad budem nosio ovu košulju bit ću na Manhattanu. Miris sunca i lavande u njezinim naborima podsjećat će me na ovaj blistavi dan u Provansi.

Deset je sati ujutro, stojim u vrtu pokraj košare sa svježe opranim rubljem. Moja supruga to još ne zna, ali odlučio sam ga objesiti da se suši. To je iznenađenje. Već sam zakuhao i kavu.

I evo me, vješam jedan ručnik za drugim, donje rublje mojih sinova, njihove bezbrojne majice, čarape zamrljane crvenkastom zemljom Roussillona, koja se, nadam se, nikad neće isprati. Uživam u mirisima. Uživam vješati košulje na užetu tako da između njih ne ostane više od centimetra razmaka. Moram štedljivo s kvačicama, da mi ih ostane dovoljno za cijelu košaru rublja. Znam da će moja supruga unatoč svemu naći manu tome što radim. Zabavlja me ta pomisao. Volim vješati rublje, volim taj zatupljući ritam pokreta uz koji sve izgleda tako jednostavno, tako spokojno. Ne želim da ikada završi. Jasno mi je zašto ljudi ne žure kad vješaju rublje. Volim miris drvenih kvačica spremljenih u glinenoj posudici. Volim i miris gline. Volim slušati kapljice vode koje se cijede iz naših velikih ručnika i padaju na šljunak. Volim stajati bos, volim plahte koje nikako da ravno objesim i za koje mi trebaju tri kvačice, po jedna na svakom kraju i jedna u sredini za ravnotežu. Okrenem se i prije nego što uzmem novu košulju, prstima prođem po grmu lavande u blizini. Kako je lako dodirnuti lavandu. Kad samo pomislim koliko sam i kako dugo razbijao glavu – a evo je tu preda mnom, kao zlato Inka koje su bez razmišljanja dali strancima. Tu nema ništa za mene. Quod cupio mecum est. Već imam ono što želim.

Jučer smo otišli do samostana Senanques. Uslikao sam sinove ispred polja lavande. Izdaleka se lavanda čini tako tamnom da izgleda poput velike modrice u moru zelenila. Izbliza svaka biljka izgleda kao sasvim običan obrastao grm. Pokazao sam im kako prstima proći po cvjetovima, a da ne uznemire pčele. Razgovarali smo o cistercitima, o proizvodnji boja, alkohola, melema i mirisnih esencija, o svetom Bernardu Clairvauxu, i srednjovjekovnim trgovačkim putevima koji postoje i danas i koji iz ovakvih malih samostana vode u svijet. Tko zna, možda se moja ljubav prema

lavandi rodila baš ovdje, iz esencije cvjetova ubranih baš u ovim poljima. Tko zna, možda ovdje na početku sve završava. Pa opet, možda će sve iznova početi – moj otac, majka, djevojka s mirišljavim zapešćem, Frau Noch Einmal, njezin sinčić, moj sinčić, ja kao dječak, šetnja po večernjem snijegu, duh iz boce, kamen iz Rosette u svakome od nas čiju tajnu nitko i ništa, čak ni ljubav ni prijateljstvo, ne mogu odgonetnuti, život o kojem razmišljamo svakog dana, život koji nismo živjeli, život koji smo napola živjeli, život koji želimo naučiti živjeti dok još imamo vremena, život koji bismo željeli ispraviti da možemo, život koji ostaje samo kao mogućnost i koji možda nikada nećemo živjeti, život koji će drugi, nadamo se, znati živjeti bolje nego mi, sve to ukrašava jednu nit u koju je uvezena sasvim jednostavna želja da budemo jedno sa svijetom, da nađemo nešto umjesto ničeg, i da to nikad ne puštamo, pa bila to samo obična lavanda.

Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License